

addebant lentorem qui durabat per annum intergrum. In hoc luctu funebri apud Romanos erat iustitium; consules sedebant vulgari sede in curia; fascēs præferebantur inversi; læta omnia vitabant; abstinebant publico; fugiebant convivia; focum non instruebant; uxoribus jam marito mortuo viduis, aliud inire matrimonium non licebat, tum ut maritum honeste lugerent, tum ut ejus manes placarent (quæ erat Gentilium superstitio); tum, ut ait Ulpianus, lib. VIII *ad Edit.*, « propter turbationem sanguinis, » ne, si iorte prægnans a defuncto marito relicta esset uxor, et illa intra legitimum tempus alteri nuberet, dubitari posset cujus esset proles. Ita Romulus luctus tempus decem mensium spatio (todidem enim mensibus annum ipse definivit, teste Macrobio, lib. XI, cap. XII, cui postea Julius Cæsar duos addidit, fecitque ut essent duodecim menses in anno) circumscripsit, ut tanto tempore lugeretur hominis occasus, quanto fit ejus ortus. Novem enim vel decem mensibus homo tormatur in utero matris. Unde Ovidius, lib. I *Fastorum* :

Quod satis est utero matris dum prodeat infans,
Hoc anno statuit temporis esse satis.
Per totidem menses a funere conjugis uxor
Sustinet in vidua tristitia signa domo.

Idem docet Cicero, orat. *pro Cluentio*. Et Seneca, *epist.* 63. « Annum, inquit, feminis ad lugendum constituere majores, non ut tamdiu lugerent, sed ne diutius: viris nullum legitimum tempus est, quia nullum honestum. » Sic de Junio Bruto consule Romano ait Livius lib. II: « Matronæ annum ut parentem eum luxerunt, quod tam acer ultor violatæ pudicitie fuisset. » Sic et Gratianus, Valentinianus ac Theodosius Imperator annum lugendo marito præscripserunt, ut patet lib. II *Codicis Theodosii*.

14. CUM STULTO NE MULTUM LOQUARIS, ET CUM INSENSATO NE ABIERIS. — Est dictorum conclusio, *q. d.* Cum stulti, id est impii, suis peccatis affixi, sint incorrigibiles, ut moneri nolint, imo monita non audiant quasi dormientes et mortui; hinc infero et suadeo ut ab eorum consortio caveas, nec cum eis multum loquaris, incedas aut convenseris; tum ne eorum insulos improbosque sermones et mores audire et tolerare cogaris; tum ne ipsi suam stultitiam et improbitatem tibi allent: qui enim versatur cum superbo, esto sit humilis, sensim ejus superbiam induit; qui cum avaro, ejus avaritiam; qui cum guloso, ejus gulam; qui cum luxurioso, ex ejus obscenis verbis et actibus quos quotidie aspicit, obscenitatem etiam nescius et invitus imbibit. Unde Salomon *Proverb.* cap. XII, vers. 20: « Qui cum sapientibus graditur, inquit, sapiens erit: amicus stultorum similis efficietur; tum ne stulti et impii suum malum nomen et infamiam tibi affricent: qui enim cum improbis versantur, censentur improbi et male famæ; tum denique, quia cum eis,

utpote desperatis, perdis oleum et operam. Unde Græca Complutens. addunt, *non sentiens* (non audiens, nolens attendere et advertere tua monita) *enim spernet omnia tua*; Tigurina vertit, *ne verba multa facias cum insipienti. nec ad excoedem accesseris*; alii, *cum amente ne multiplices sermonem, et ad insipientem ne accedito*; Syrus, *cum stulto ne complaceas in sermonibus, et cum suo* (impio et carnali, qui loquitur et vivit sordide, ut sus et porcus) *ne incedas per viam*. Hoc est quod ait Salomon *Proverb.* XXIII, 9: « In auribus insipientium ne loquaris, quia despicient doctrinam eloqui tui. » Et, cap. IX, 8: « Noli arguere derisorem, ne oderit te. Argue sapientem, et diliget te. »

15. SERVA TE AB ILLO, UT NON MOLESTIAM HABEAS, ET NON COINQUINABERIS PECCATO ILLIUS. — Solent enim impii suis sceleribus sibi familiares et amicos in periculum litium, rixarum, carceris, privationis honorum, infamie, mortis, peccati et gehennæ adducere. Græce pro peccato est, *ἐν τῷ ἐπιπορευθῆναι αὐτοῦ*, id est, *in concussione illius*. Unde Tigurina, *ne labem ex conquassatione* (Vatablus, *ex interitu, vel dum quid ejaculatur*) *ipsius contrahas*; alii, *ne contamineris vis quæ excusserit*; Syrus, *recede ab illo ne contristet te, et ne conspurcet, cum ipse excusserit se, cum, scilicet, impia sua verba et opera protulerit*: sicut mendicium cum suum centonem excutit, vicinos implet sordibus et vermibus. Unde Noster apte vertit, « et non coinquinaberis peccato illius. » Huc facit proverbium Hebræorum: « Væ improbo, et væ vicino ejus. » Et: « Qui cum improbo habitat, cum eo vapulat; » Et: « Propter folium vapulat caulis, » hoc est, propter impios pii eis familiares vituperantur.

Moraliter, disce hic quam noxia sit societas stultorum, id est perversorum, qui non ratione, sed stultitia, id est concupiscentia et imprudentia, aguntur. Horum enim consilia, colloquia, risus, actiones, etc., sunt pestifera, ac instar pestis contagium et virus suum aliis afflant. « Neque enim, inquit Nazianzenus, orat. 21, vel pannus finetram ita facile concipit, vel is qui foetido aut suavi odori propius se adjunxit, ejus particeps fit, vel vapor quidam morbidus et noxius pari facilitate in aerem diffunditur, ac per aerem animantibus impertitur, quam nos vero nomine pestem dicimus, ut subditi præfectorum vitio celerrime imbui atque impleri solent, et quidem multo facilius quam virtute. » Porro longè magis noxia est societas malorum, quam salutifera sit societas bonorum, tum quia ad v. alium procliviores sumus quam ad bonum, tum quia bonum est difficile et arduum, malum vero facile et in promptu. Audi S. Augustinum, lib. *Contra Fulgentium Donat.* cap. XVI: « Facilius, inquit, sanctus qui junctus fuerit genti huic pessimæ, pessimatur, quam gens ista in melius commutetur; quia proclivius ad imitationem malorum curritur, quam ad virtutes bonorum animus excitatur. Sicut mellis plurimo parum absinthii

njectum, velocem amaritudinem trahit: mellis vero etiamsi duplum injiciatur, non poterit ejus obtineri dulcedo. » Eadem autem mellis et absinthii similitudine utitur Nazianzenus ad idem, aliasque affert non reticendas: « Citius, inquit, exiguum vitium uberrime largissimeque cuiquam impertiri queat, quam vel copiosissima virtus parce communicari: nam et exiguum absinthium amarorem suum melli celerrime impertiverit; mel contra ne duplo quidem majus, dulcedinem suam absinthio infuderit: ac parvo quidem lapide summoto, dum a totum in pronum trahitur; ejusdem autem impetus firmissimo etiam aggere coliberi reprimique vix potest. » Hujus rei symbolum erat apud Judæos, quod caro immunda et polluta suo contactu polluebat omnia quæ tangebatur; caro vero sancta Deoque oblata non sanctificabat tangentes vel comedentes eam, ut docet Aggæus cap. II, 12. Vide ibi dicta.

16. DEFLECTE AB ILLO, ET INVENIES REQUIEM, ET NON ACEDIABERIS (tædio afficeris) IN STULTITIA ILLIUS. — Alii, *in amentia illius*; unde Tigurina, *nec ab amentia ejus merorem accipias*; Complutenses, *in otiositate illius*. Græce enim est *ἐν ἀπονοίᾳ αὐτοῦ*. *Απονοία* autem primo, dicitur quasi *ἀνοία*, id est, sine labore, puta otium, segnitias, socordia; secundo, *ἀπόνοια* est *ἀνοία*; nam deducitur a *νοῦς, νόος*, id est, *mens*, cum *ἀπό*, id est, *sine*; et sic *ἀπόνοια* idem est quod sine mente, vecordia, amentia, vita flagitiosa et contaminata: item astus, superbia, arrogantia, contumacia, desperatio. Syrus, *recede ab illo, et invenies requiem, et non fatigabit te multitudine narrationum, suarum*. Quocirca sapienter P. Syrus Mimus in *Sentent.*: « Amicitie firmamentum, ait, est sapientia. »

17. SUPER PLUMBUM QUID GRAYABITUR? ET QUOD ILLI ALIUD NOMEN QUAM FATUUS? — Corrupte Complutenses legunt, *quam plumbum*. Sensus est, *q. d.* Gravissimum inter metalla resque omnes est plumbum; at illo gravior, onerosior et molestior est stultus, id est impius, præsertim quia in graves ærumnas, adeoque in gehennæ periculum se suosque conjicit, deprimit et demergit, quasi dicas: Impius est plumbeus, imo plumbum et plumbo onerosior. Tigurina, *quid nomines aliud quod gravior sit plumbo, quam stultum?* Syrus, *plumbo enim valde gravior est: et quod nomen ejus nisi stultus?* Alludit ad *Proverb.* XXVII: « Grave est saxum, et onerosa arena: sed ira stulti utroque gravior. » Vere S. Bernardus, tract. *De Vita Solit.*: « Malus homo, ait, nunquam tute secum habitat, quia cum malo homine habitat; et nemo ei molestior est, quam ipse sibi; » si sibi, ergo et aliis.

18. ARENAM, ET SALEM, ET MASSAM FERRI FACILIUS EST FERRE, QUAM HOMINEM IMPUDENTEM, ET FATUUM, ET IMPIUM, — id est, quam impium, qui est imprudens et fatuus, quia imprudenter et fatue anteponeit terram celo, tempus æternitati, gehennam gloriam, rogam regno, venerem Deo. Non enim hi sunt tres distincti, sed unus et idem tria habens

nomina quasi epitheta. Idem enim « imprudens est scientia, fatuus doctrina, impius vita, » ait Rabanus. Semper enim hoc libro per *fatuum, insipientem et imprudentem* intelligit impium. Unde Græca pro hisce tribus habent unum, scilicet *ἀσύνετον*, id est, imprudentem. Quem vers. præced. comparavit plumbo ponderosissimo, hic tribus aliis valde ponderosis pari modo comparat, nimirum, arenæ, sali et massæ ferri: hisce enim ponderosior est stultus et stultitia. Illæ enim, ait Janenius, corpus duntaxat gravant, hæc vero animum: illa facile excutiantur, hæc ægre et raro; illa arte allevari possunt, puta curru, equo, mulo vectari queunt; hujus pondus nulla re naturali (sed sola Dei illuminatione et gratia) non dico tolli, sed nec minui potest: præsertim quia fatuus putat se esse sapientem, imo sapientibus omnibus sapienterem: quare a nemine doceri aut moveri se patitur, sed ipse omnes vult docere et arguere, nihilque rectum putat nisi quod ipse dixerit aut gesserit. Quod sane ei qui cum eo versatur ingens est onus et molestia. Unde Syrus, *arenam, et salem, et pondus ferri facilius est ferre, quam habitare cum viro stulto*; Tigurina, *cum excoerde*. « Igitur gravissima, ait Palacius, in mundo sunt plumbum, arena, sal et ferrum. At his gravior est stultus. Si enim deorsum ferri, gravitatis est signum: fatuus in infernum descendit, quo plumbum et alia gravissima descendere nequeunt. Et quidem fert Deus omnia, quia in manu ejus sunt omnes fines terræ, et fert omnia verbo virtutis suæ: fatuum tamen non sustinet. Ait enim: Laboravi sustinens, *Isaia* I, 14, et tandem pondus in infernum excutiet. »

Quocirca Boetius, lib. IV *De Consolatione*, docet stultos, id est impios, non tam esse homines quam bestias. « Evenit igitur, inquit, ut, quem transformatum vitium videas, hominem existimare non possis. Avaritia fervet alienarum opum violentus ereptor? similem lupi dixeris. Ferox atque inquietus linguam litigiis exercet? cani comparabis. Insidiator occultis surripuisse fraudibus gaudet? vulpeculis exaquetur. Ira intemperans fremit? leonis animum gestare credatur. Pavidus ac fugax non metuenda formidat? cervis similis habeatur. Segnis ac stupidus torpet? asinum vivit. Levis ac inconstans studia permutat? nihil ab avibus differt. Fædis immundisque libidinibus immergitur? sordidæ suis voluptate detinetur. Ita fit, ut qui, probitate deserta, homo esse desiderit, cum in divinam conditionem transire non possit, vertatur in belluam. » Hinc diducit hæc paradoxa, sed reipsa verissima. *Primum*: « Sicut igitur probis probitas ipsa fit præmium, ita improbis nequitia ipsa supplicium est. » *Secundum*: « Cum ipsum bonum beatitudo sit, bonos omnes eo ipso quod boni sunt, fieri beatos liquet; sed qui beati sunt, deos esse convenit. » *Tertium*: « Infeliciores esse necesse est malos, cum cupita perfecerint, quam si ea quæ cupiunt, implere non possint. Nam si miserum est voluisse prava,

potuisse miserius est, sine quo voluntatis miseria langueret effectus. Itaque cum sua singulis miseria sit, triplici infortunio necesse est ut urgeantur, quos videas scelus velle, posse, perficere. » *Quartum*: « Feliciores esse improbos supplicia luentes, quam si eos nulla justitia pœna coerceat. » Rationem subdit, quod ipsa peccandi impunitas magnum sibi malum et infelicitas; ex adverso pœna castigans culpam magnum sit justitiæ bonum, quo carent improbi, dum manent impuniti. *Quintum*: « Veram illam Platonis esse sententiam liquet, solos, quod desiderant, facere posse sapientes: improbos vero exercere quidem quod libeat; quod vero desiderant, explere non posse. Faciunt enim quælibet, dum per ea quibus delectantur, id bonum quod desiderant, se adepturos putant; sed minime adipiscuntur, quoniam ad beatitudinem probra non veniunt, » nec cupiditatem explent, nec mentem saliant.

19 et 20. LORAMENTUM (male nonnulli legunt, ornamentum; alii, levamentum pro ligamentum) LIGNEUM COLLIGATUM IN FUNDAMENTO AEDIFICII NON DISSOLVETUR: SIC ET COR CONFIRMATUM IN COGITATIONE CONSILII. COGITATUS SENSATI IN OMNI TEMPORE, METU NON DEPRAVABITUR — « Loramentum » proprie est lorum, quo quasi retinaculo construnguntur et retinentur canes, boves cæteraque jumenta, quales sunt habentæ equorum. Hinc per catachresin loramentum significat quodvis vinculum et ligamentum, sive illud ex loris, sive ex catenis, sive ex lignis, sive ex alia materia sit factum. Hic ergo significat vinculum ligneum, sive aptam lignorum inter se connexionem et contignationem, quæ fit per clavos ligneos. Idem significat Græcum ἰμάντις, id est colligatio, conjunctio: ἰμάντις enim est lorum vel corrigia qua res colligantur; item ferramentum rotæ. Rursum ἰμάντις est lignum, quod ad continendos parietes in medio structuræ ponitur, ait S. Hieronymus et Suidas.

Syrus pro ἰμάντις, legit ἰμάντις, id est vestimentum. Unde vertit, sicut vestis ex lino aut lana alba (ξυλὸν enim et ligneum significat, et lineum vel laneum, puta gossypinum; ξύλον est gossypium, sive bombax aut bombasum) coram tempestate non consistit: ita et cor stulti in visceribus ejus contritum est, et coram tribulatione non potest consistere.

Græca addunt σοφία, id est in concussione, Sensus ergo, q. d. Sicut « loramentum, » id est alligamentum vel connexio trabium aedificii, quæ lignis et ligneis clavis quasi loris firmissime colligantur, non facile dissolvitur, nec vi ventorum concutitur: sic nec prudens et firmum sapientis consilium facile dissolvitur, aut vi tentationum, adversitatum, persecutionum infringitur vel concutitur: validis enim rationibus quasi clavis connexum compactum est: quo fit ut sapientis animus facile a suo proposito, prius bene expenso et ultato abducatur: cogitatus ergo sensati et entis, metu potentum et quarumvis difficultatibus non flectitur, non concutitur, ut ejus pro-

positum evertatur aut depravetur: metum enim assimilat concussioni. Unde ex Græco sic vertunt Complutenses, *connexio lignea ligata in aedificium, concussione non dissolvitur: sic cor firmatum in cogitatione consilii, in omni tempore non timebit*: Tigurina, *ut compages et jugamenta lignea aedificio indita concussu non dissolvuntur: sic animus firmatus per penso consilio nullo tempore pertimescet*. Vatablus pro compages vertit, *subscudes*. « Subscudes sunt fabellæ, inquit Fletus, quibus tabulæ inter se confinguntur; sic dictæ, quia qua imantuntur, succiduntur. » Rursum subscudes sunt lignea retinacula, quæ etiam securiculæ a forma vocantur, quasi securiculæ, quibus duo tigna tenacissime inter se vincuntur. Galli hirundinum caudas appellant. Sic Vitruvius, lib. XVIII, cap. x, vocat subscudem, melle ferrum molendini, quod molam continet. Et Pacuvius: « Nec ulla subscus continet compagem. » Alii vertunt, *compages lignea in aedificatione commota commotione non dissolvitur: sic cor deliberato consilio firmatum nullo tempore, pertimescet*; Syrus, *sicut structura lignorum colligata in parietibus aedificiorum domus: sic cor intelligens in consilio mentis suæ, et omnis timor non dimovebit illud*. Hoc est quod canit Psaltes *Psal. cxi*: « Paratum cor ejus sperare in Domino, confirmatum est cor ejus: non commovebitur. »

Causa est, quod prudens prudenter omnia prævideat, examinet, disponat et connectat, contraque omnes tentationes et difficultates se præmuniat et obarmet. Imitatur enim Deum, cuius providentia et provida dispositio certa et inconcussa persistit, attingens a fine usque ad finem fortiter, et disponens omnia suaviter; quia rerum omnium series et ordines adeo sapienter rationibus inter se connexit, ut nulla hominum vel dæmonum vi everti possint. Hanc sapientiam inconcussam et inviolabilem justis, quasi suis amicis et filiis, per gratiam aspirat Deus: quo fit ut ipsorum consilia quasi divina, contra omnes dæmonum hominumque vires et fraudes inconcussa consistant. Sic de Fabricio dicebant Romani: « Facilius est solem a suo cursu, quam Fabricium a suo proposito deducere. » Talis fuit S. Athanasius, qui nullis imperatorum, episcoporum, totiusque orbis persecutionibus per 46 annos a proposito tuendi homousii contra Arianos deduci potuit. Tales fuere S. Basilius, S. Chrysostomus, S. Nazianzenus cæterique heroes Ecclesiæ. Tales fuere Martyres, de quibus canit Ecclesia:

Hi pro te furias atque ferocia
Calcarunt hominum, sævaque verbera;
Cessit his lacerans fortiter ungula,
Nec carpsit penetralia.

Moraliter, discite hic per Dei gratiam et consilium firmare cor tuum in proposito serviendi Deo, ut firmiter decernas nullo metu, pretio vel præmio a Dei cultu resilire. Hoc enim propositum dum perseverat, nullo temporis lapsu senescit, nullo tyrannorum metu evertitur. Si aedificium sancti-

tatis dirui debet, prius hoc propositum a corde auferatur oportet. Ita David *Psal. cxviii*: « Juravi, inquit, et statui custodire judicia justitiæ tuæ. » A bonis ergo firmisque propositis crebro iteratis et confirmatis, pendet constantia virtutis, honorum operum, sanctitalis et salutis.

Mystice Rabanus: « Loramentum, inquit, ligneum colligatum fundamento aedificii non dissolvitur, quoniam fides passionis Christi in cordibus credentium adjuncta doctrinæ Apostolorum, indissolubile aedificium Ecclesiæ facit, veræque charitatis glutino fortiter connexum, nec persecutorum minis et flagellis, nec hæreticorum insidijs unquam destrui permittit: firmum enim stat Domini fundamentum, et cor fidelis viri in hujusmodi dogmatibus confirmatum, aliqua adversitate infirmari non potest; sed summi artificis manu corroboratum, illæsum permanet in perpetuum. »

SICUT ORNATUS ARENOSUS IN PARIETE LIMPIDO. — Dele hæc verba cum Romanis; licet enim habeantur in Græco, tamen noster Latinus ea expressit verbis sequentibus, scilicet « cæmenta sine impensa posita; » hæc enim sunt ornatus arenosus parietis, puta crusta ex calce et arena, quæ parietis superinducitur. Verum, quia id sciolus quispian non advertit, hinc quod in Græco invenit, sic ad verbum expressit: « Sicut ornatus, » etc. Porro Græca hæc jungunt versui præced. hoc modo: « Cor firmum in mente intellectus vel consilii, sicut ornatus arenosus in pariete raso, » id est, terso, q. d. « Sicut ornatus arenosus, » id est calx mixta arenæ, puta cæmentum, parietem incrustat, firmat et ornat: sic et consilium viri prudentis cor firmat et ornat; prudentia enim et solertia deliberandi et dijudicandi, animo sapientis ingens est munimentum, æque ac ornamentum. Unde Syrus, *cor sincerum in cogitatione mentis suæ, sicut ornamentum statua in parietibus ornatis*; Tigurina, *animus sententia cordata mixtus, est velut in polito pariete arenarum tectorium*. Græca tamen Romæ emendata hæc verba jungunt sequentibus, uti faciunt Latini; unde sic habent, *sicut ornatus arenosus parietis limpidi, pali in excelso contra faciem venti positi non permanent: sic cor timidum in cogitatione stulti contra omnem timorem non resistet*.

21 et 22. SICUT PALI (minus recte nonnulli legunt palca; Græce enim est πάλις, id est valli, id est firmioris pali cui vitis alligatur; pedamentum dicunt Latini et statumen) IN EXCELSIS, ET CEMENTA SINE IMPENSA POSITA CONTRA FACIEM VENTI NON PERMANEBUNT: SIC ET COR TIMIDUM IN COGITATIONE STULTI CONTRA IMPETUM TIMORIS NON RESISTET. — Cordi sapientis firmo, quod nullo metu concutitur, eo quod in omnibus se dirigat sano consilio et prudentia, opponit « cor timidum » stulti, quod quia consilio et prudentia destituitur, timore occurrentium difficultatum agitur, sicut vento agitantur cannæ et « pali in excelso » collo-

cati, et sicut « cæmenta sine impensa, » id est, leviter et temere (quia scilicet parvum est calcei, ut nimium sit arenæ, quæ tam exigua calce imbui et conglutinari nequeat; vel quia calx negligenter fuit præparata, ut parceretur impensæ) præparata, injecta parieti, facile a vento, velut decidua, discutiuntur, vel pluvia diluuntur. Eodem enim modo et cor fatui, ait Jansenius, quod sibi non est bene conscium, et in bono firmatum non est, nec habet suarum actionum solidas rationes, mox, cum tempestas aliqua malorum ingruerit, timorem incutiens, non persistit; sed deiecitur et turbatur, animi consiliique inops, nihil firmum sequitur, sed fluctuat, dilabitur, et in omnem se mutat occasione. Unde Græca Complutensium habent, *sustentacula in alto posita contra ventum non permanent: sic cor timidum in cogitatione fatui contra omnem timorem non resistet*; Tigurina, *ut passili in excelso valli ventum non sustinent: sic animus meticulosus in consultatione stulti contra nullum metum substitit*; alii, *ridicæ in sublime posita adversus ventum non permanent: ita cor pavidum in cogitatione stulti adversus nullum metum subsistit*. Metus ergo discriminat cor sapiens et stultum; nam vincit cor stulti, vincitur vero a corde sapientis. *Ridicæ* est pedamentum vinearum, quod e quercu et junipero solet fieri, et subinde olea. *Ridicæ* ergo sunt pali quæneti, aut juniperini, vel oleagini, aut sambucei, etc., qui vitæ sustentant: quod Romæ faciunt cannæ, sive calami arundinum. Porro codices Græci et Latini hic mire variant. Vide Franciscum Lucam hic: sed sequenda nobis est Latina Vulgata Romæ emendata. Syrus, *ligamen parvum super lapide elevato, et qui parum bonus est coram vento non poterit stare*. Siracidi attestatur Christus *Math. vii, 24*: « Omnis, inquit, qui audit verba mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui aedificavit domum suam supra petram: et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit: fundata enim erat super petram. Et omnis, qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui aedificat domum suam super arenam: et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna. »

Ratio a priori hujus sententiæ est. *Prima*, quod sapientia, id est virtus, natura sua sit fortis et constans; vitium vero et vitiosa conscientia sit pavida, levis et inconstans, de quo plura *Sapient. cap. xvii, 3* et seq. *Secunda*, quod sapiens, id est prudens, nihil aggrediatur nisi prius bene libratum et discussum; quare omnia agit ex præscripto prudentiæ, et ex sapientium consilio: consilium autem firmat hominem, et communit contra omnes incidentes casus, pericula et timores, ut in omnibus impavidus consistat. Imprudens vero et stultus, quia temere sua agit, sine præmeditatione et consilio, hinc, cum in rei ex-

secutione occurrunt difficultates et pericula, iis se expedire nequit; quare trepidat, angitur, et variis timoribus discruciat. Igitur stultus similis est cervo ubique timido, quia innata est ei timiditas et pavor, de quo exstat apologus apud Gabrielem Naernum: «Hinnulum cum cervo sic locutum aliquando ferunt: Mi pater, cum multo sis major cambus, et pedum his celeritate praestes, praeter ea cum tibi sint ardua cornua, quibus a te vim propulsare facile possis: qui fit, ut canes lantopere metuas? Ibi cervus ridens: Mi nate, vera, inquit, memoras; mihi tamen, nescio quo pacto, semper accidit, ut audita canum voce, in fugam statim convertar.» Affabulatio:

« Timidi et fugacis ingenii qui sunt, eos
Nulla arma, nulla texerint sat mœnia. »

Talis fuit Pisander, qui anxie metuebat ne suam ipsius animam alicubi videret, quæ se vivum dereliquisset. Unde proverbium: «Pisandro timidior.» Ita extimuit cor Adæ post comestum pomum vetitum: «Vocem, inquit, tuam audivi in paradiso, et timui eo quod nudus essem, et abscondi me,» Genes. iii, 10. Ita pavidum fuit cor Caini post paricidium Abelis; unde ait: «A facie tua abscondar, et ero vagus et profugus in terra: omnis igitur qui invenerit me, occidet me,» Genes. iv, 14. Ita trepidarunt Ægyptii ad plagas Mosis, quorum pavorem graphice depingit Sapientia, cap. xvii, 3. Porro pavor hic ingens est malum et tormentum, juxta illud Arabum adagium: «Accidens (infortunium) patienti unum est, paventi autem geminum.» Et illud: «Pejor est bello timor ipse belli.»

23. SICUT COR TREPIDUM IN COGITATIONE FATUI, OMNI TEMPORE NON METUET, SIC ET QUI IN PRÆCEPTIS DEI PERMANET SEMPER. — Jansenius et Franciscus Lucas censent hunc versum irrepsisse ex varia translatione vers. præced., tum quia hic versus deest in Græco, eumque omittit Rabanus, tum quia incongruum videtur habere sensum, tum quia in speciem repugnat versui præcedenti. Verum, quia Biblia Latina pleraque, etiam a Romanis correctæ, eum constanter legunt: primo, Jansenius eum sic nectit et exponit: «Omni tempore non metuet sic,» scilicet, sicut stultus, «et,» id est etiam, «ille qui in præceptis Dei permanet semper,» q. d. Stultus metuet, at non etiam id faciet sapiens et justus. Unde Biblia Bessarionis, Brugensia et Atrebatensia, quæ citat Franciscus Lucas, omittunt *sicut cor trepidum in cogitatione fatui*, sicque legunt quasi sequitur: «Et in omni tempore non metuet qui in præceptis Dei permanet semper;» quæ sane lectio plena et apta est hoc loco.

SECUNDA PARS CAPITIS.

DE CAVENDIS CONVICTIIS ET INJURIIS IN AMICITIA, DEQUE SERVANDA FIDE AMICO IN ADVERSIS ET SECRETIS.

24. PUNGENS OCULUM DEDUCIT LACRYMAS, ET (id est sic, similiter, simili modo) QUI PUNGIT COR, PROFERT

Secundo, sequendo editionem et distinctionem Romanam, hic erit sensus, q. d. Sicut cor fatui trepidum ad terricula humana, nunquam metuit ruinas et terriculamenta divina, puta non timet Deum, non judicium, non dæmonem, non infernum: sic ex adverso sapiens, qui permanet in præceptis Dei, non metuit terriculamenta humana, sed divina. Aut potius, ut aptius cohaereat præcedentibus, q. d. Fatuus «non metuit omni tempore,» sed aliquo tantum, nimirum tempore timoris, uti præcessit, quando, scilicet, timor paupertatis, infamiæ, adversitatis aut cladis eum invaserit. At vere sapiens, qui in præceptis Dei permanet, semper non metuet, semper erit metus et timoris expers, unde Rabanus pro *sic et qui*, legit *sed qui*, ut vis antitheseos consistat in *non omni tempore*, et *semper*, q. d. Stultus omni tempore non metuet, sed aliquo; at sapiens semper non metuet, id est, nunquam metuet; nimirum, non metuet paupertatem, non persecutionem, non mortem, non dæmones, non gehennam: quia «perfecta charitas foras mittit timorem,» I Joam. iv, 18: vide ibi dicta. Hinc justus confidit ut leo, imo morti insultat, uti fecit S. Andreas, S. Ignatius, S. Polycarpus, S. Laurentius, S. Vincentius, etc. Metus ergo spoliationis, infamiæ, incarcerationis, mortis, est lapis lydius quo discriminantur stulti a sapientibus et cordatis: stulti enim metui cedunt; cordati constanter et fortiter resistunt, ut sapientiam et justitiam conservent.

Præclare S. Gregorius Nazianzenus in *Distichis*: «Ut incus maxima, inquit, ictus non pertimescit: sic mens sapiens omne detrimentum extrudit. Ut foliorum strepitus exterrant lepores, ita rerum umbræ timidos homines atque ignavos.» Sapiens ergo audet ut leo, insipiens pavet ut lepus; illius cor leoninum est, hujus leporinum. Hinc S. Paneratus martyr ad Diocletianum: «Noli, inquit, Imperator, frustra decipi, quod me puerum vides. Nam Dominus Jesus Christus eam mihi mentem infudit, ut nullos terrores principum aut judicum reformidem.» Et S. Acahius centurio et martyr: «En, inquit, corpus ad flagella paratissimum, utere eo ut libet; animi vero mei propositum nec Imperator, nec omnis dæmonum malitia evertere poterit.»

PUNGENS OCULUM DEDUCIT LACRYMAS: ET QUI PUNGIT COR, PROFERT SENSUM. — Rabanus hæc jungit præcedentibus, sicque legit, *sed qui in præceptis Dei permanet, semper pungens oculos deducet lacrymas*. Verum Græca et cæteri Latini legunt et dispungunt eo modo, quo Vulgatus Interpres. Sensus jam dabo.

SENSUM. — Pro *sensum* Græce non est *αἰσθησις*, id est sapientiam, prudentiam, sed *αἰσθησις*, id est, se-

zationem, qua sentitur ipsa punctio et punctura, q. d. Sicut oculus dum pungitur, ostendit se hanc puncturam sentire et dolere, huncque suum sensum et dolorem testatur per lacrymas, quas velut sui indices emittit et profundit: ita similiter, «qui pungit cor,» id est mentem, minando, laudando, terrendo, interrogando, agitando, vexando, objecta amoris vel odii proponendo, etc., «hic profert sensum,» id est, affectus iræ, lætitiæ, timoris proritat et prodi facit, ut illi se has minas, laudes, terrores, vexationes sentire per signa externa significant. Unde Tigurina, *qui pungit oculum*, inquit, *elicit lacrymam: qui cor stimulat, affectus prurit*; alii, *patefacit sensum*.

Apposite cor comparat oculo. Primo, quia utrumque est præstantissimum hominis membrum, æque ac tenerrimum. Secundo, utrumque valde est sensibile. Unde sicut oculus est sedes lacrymarum, ita cor est sedes passionum et affectionum animi. Tertio, quia sympathia est inter cor et oculum; cor enim suos affectus amoris, odii, iræ, lætitiæ, tristitiæ, pavoris, sollicitudinis maxime ostendit per oculos. Quarto, quia quod oculus est in capite, hoc est cor in pectore; sicut enim præcipuus sensus externus, puta visus, quo homo percipit sentitque res omnes, est in capite: sic præcipuus sensus internus, quo omnes animæ affectiones circa res quaslibet sentiuntur ab homine, est in corde. Quare sicut oculus est quasi cor capitis et sensuum exteriorum: sic vicissim cor est quasi oculus pectoris et sensuum interiorum. Quinto, sicut oculus, quia tener, illico in punctura suum dolorem per lacrymas significat: ita cor suam in punctura sensationem, per affectus internos et externos manifestat.

Porro sententia hæc, quia generalis, cuilibet punctioni cordis, et cuilibet ejus sensationi aptari potest; proprie tamen Siracides respicit ad puncturam, qua læditur amicus et amicitia, de qua enim agit in sequentibus, q. d. Sicut qui oculum alterius pungit, eum dolore afficit, facitque ut ipse dolorem suum indicet per lacrymas: sic qui pungit amici cor verbis mordacibus et aculeatis, aut factis injuriosis; hic illud dolore afficit, facitque ut ipsum hunc sui doloris sensum per gemitus, fremitus, suspiria verbaque dolentia significet; cum enim sedes tristitiæ cor sit, cor punctum contumeliâ, gemitu et lacrymis ubertim manat, quæ ingentis mœroris testes sunt. Ita Syrus, *plaga (vel percussio) oculi*, inquit, *descendere facit lacrymas, et plaga cordis auferit amicitiam*. Tacite ergo admonet, ut caveamus ab omni injuria et mordacitate, ne illa amicum offendamus, et amicitiam evertamus. Idem clarius significat sequent. versu, alia avium similitudine. Unde Palacius sic explicat: «Vis, inquit, cognoscere, quali sensu quilibet est. punge cor ejus, illum aliquo verbo extimula, aliqua injuria vel molestia affice. Ut enim naturale est oculo puncto lacrymas proferre: ita cordi puncto, sui specimen et indicium produ-

cere. Facile abscondas cor tuum, si tibi detur cogitandi locus; at, si subito pungaris, subite proferes quis sis, scilicet mansuetus, patiens, humilis, aut contra.»

25. MITTENS LAPIDEM IN VOLATILIA, DEJICIET (Græce *ἀποβάσει*, id est, abigit, repellit, excutit, alienat) ILLA: SIC ET QUI CONVICIATUR AMICO, DISSOLVIT AMICITIAM. — q. d. Sicut jaciens lapidem in aves, dejicit et depellit illas ex arbore in qua resident, illasque abigit et avolare facit: ita «qui conviciatur amico, depellit abigitque illum,» ejusque «amicitiam» alienat et «dissolvit.» Monet ergo in amicitia summe cavendum a convicio, utpote quod sit quasi telum jactum in amicum, eum fugans et offendens. Amici enim ab amicis non ferunt probra, sed ab eis coli et honorari volunt. Hanc autem amicitiam legem transgreditur, qui hostis ingenium induens, dedecore afficit amicum, ejusque vitia in publicum prodit, percutiens eum mucrone convicii. Agit enim hic de convicio non levi et familiari, sed gravi, quod amici famam adimit, aut valde lædit. Unde Syrus, *qui projecit lapidem in avem, avolare facit eam; et qui fraudat socium suum, tollit (alia lectio habet perdit) amicitiam ejus*; Tigurina, *qui volucres lapide petierit, abiget eas: qui probrum objicit amico, dirimit amicitiam*. Addit Syrus, *erga amicum tuum ne muteris, et si mutatus fueris, ne speres futuram tibi cum illo amicitiam*. Huc facit gnome P. Syri: «Amicum lædere ne joco quidem licet.» Et: «Amicum perdere est damnorum maximum. Tanti homo est absque amico, quanti corpus sine spiritu.» Nimirum «amicus est fidus solatii portus. Pessima promptius cum amicis, quam solus optima proferas.»

26. AD AMICUM ETSI PRODUXERIS GLADIUM, NON DESPERES: EST ENIM REGRESSUS.

27. AD AMICUM SI APERUERIS OS TRISTE, NON TIMEAS: EST ENIM CONCORDATIO; EXCEPTO CONVICIO, ET IMPROPERIO, ET SUPERBIA, ET MYSTERII REVELATIONE, ET PLAGA DOLOSA: IN HIS OMNIBUS EFFUGIET AMICUS. — «Os triste,» id est, os iratum, ut iracunda, morosa, acerba, minacia verba protulerit. Sic *tristis* pro *irato*, sævo et minaci sumitur, cum dicitur: «Acheron tristis, bellum triste, arma tristia,» quia tristitia in fronte hominis crudelitatis, iræ, minarum indicium est. Hinc Virgilius, II *Eneid.*:

Quo tristis Erinnyis,

Quo fremitus vocat.

Ibidem:

Illi mea tristia facta,

Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

Ibidem:

Isque adytis hæc tristia dicta repo, 'at:

tristia, id est minacia. Et Luellius: «Timeo certe ne mihi sit tristior,» id est iratior. Tristitia enim et ira sese invicem comitantur; irascimur enim malo de quo tristamur, ac vicissim tristamur de